Central Asian Research Journal of Natural and Exact Sciences
INTERNATIONAL SCIENTIFIC, APPLIED AND THEORETICAL JOURNAL
2026 / № 1(2)
SCIENCE FOR A SUSTAINABLE CENTRAL ASIA

INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA O‘QUVCHILARNING IJODIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Ikromaliyeva Mahfuza Akmaljon qizi
NAMPI magistranti, O‘zbekiston

Annotatsiya. Maqolada inklyuziv ta’lim sharoitida tasviriy san’at mashg‘ulotlarini raqamli vositalar yordamida tashkil etish orqali o‘quvchilarning ijodiy faolligini qo‘llab-quvvatlash masalasi ko‘rib chiqiladi. Taklif etilayotgan yondashuv o‘quv topshiriqlarini moslashtirish, vizual va taktil tayanchlardan foydalanish, raqamli chizish vositalarini tanlash hamda o‘quvchi rivojlanishini jarayon davomida kuzatishga asoslanadi. Maqolada “Rang va shakl” nomli moslashtiriladigan ijodiy ish stansiyasi konsepsiyasi hamda uni sinf sharoitida sinovdan o‘tkazish uchun metodik bosqichlar taklif etiladi. Ushbu material konseptual-metodik maqola bo‘lib, unda empirik tajriba natijalari hali o‘tkazilmagan tadqiqot sifatida ko‘rsatilmaydi.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, tasviriy san’at, raqamli texnologiyalar, ijodiy faollik, moslashtirilgan topshiriq, taktil materiallar, universal dizayn.

Abstract. This article examines how digital tools can support students’ creative engagement in visual arts lessons in inclusive education settings. The proposed approach combines differentiated tasks, visual and tactile supports, accessible digital drawing tools, and ongoing formative observation. It introduces the concept of an adaptable creative workstation called “Colour and Shape” and outlines a practical sequence for piloting it in a classroom. This is a conceptual and methodological article; no unconducted empirical results are presented as completed findings.

Keywords: inclusive education, visual arts, digital technology, creative engagement, adapted tasks, tactile materials, universal design for learning.

1. Kirish

Inklyuziv ta’limning asosiy vazifalaridan biri — har bir o‘quvchining ta’lim jarayonida mazmunli ishtirok etishi va o‘z qobiliyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoit yaratishdir. Tasviriy san’at bu maqsadga xizmat qilishi mumkin, chunki unda fikrni faqat og‘zaki ifodalash talab etilmaydi: rang, chiziq, shakl, tekstura va kompozitsiya ham muloqot vositasiga aylanadi. Biroq an’anaviy mashg‘ulotlarda mayda motorika, ko‘rish, eshitish, diqqatni boshqarish yoki topshiriqni tushunish bilan bog‘liq turli ehtiyojlarga moslashuv yetarli bo‘lmasligi mumkin.

Raqamli texnologiyalar o‘quvchiga chiziq qalinligini kattalashtirish, ranglarni tanlash, xatoni qaytarish, tasvirni qatlamlar bilan yaratish yoki namunani yirik ko‘rinishda kuzatish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologiya o‘z-o‘zidan inklyuzivlikni ta’minlamaydi: interfeys murakkab, qurilma qimmat yoki topshiriq o‘quvchi ehtiyojiga mos bo‘lmasa, u yangi to‘siqni yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun raqamli vosita pedagogik maqsad, qulaylik va individual yordam bilan birgalikda tanlanishi lozim.

2. Tadqiqot maqsadi va metodologik yondashuv

Maqolaning maqsadi — inklyuziv sinfdagi tasviriy san’at mashg‘ulotlarida raqamli va taktil vositalarni uyg‘unlashtirish orqali ijodiy faoliyatga kirish imkonini kengaytiradigan metodik modelni ishlab chiqish. Model konseptual tahlil, universal dizayn tamoyillarini pedagogik vazifalarga tatbiq etish hamda amaliy sinov uchun tavsiya etiladigan kuzatuv mezonlariga asoslanadi.

Metodik yondashuv uchta tamoyilga tayanadi: birinchidan, topshiriqning maqsadi barcha o‘quvchilar uchun umumiy, bajarish yo‘llari esa moslashuvchan bo‘lishi; ikkinchidan, o‘quvchi ma’lumotni ko‘rish, eshitish, ushlab ko‘rish yoki amaliy bajarish orqali qabul qilishi uchun muqobil yo‘llar taklif etilishi; uchinchidan, natijani baholashda faqat tayyor rasm sifati emas, balki tanlov qilish, g‘oya ishlab chiqish, jarayonda ishtirok etish va mustaqillik ham hisobga olinishi.

3. “Rang va shakl” moslashtiriladigan ijodiy ish stansiyasi

Maqolada amaliy prototip sifatida “Rang va shakl” nomli ijodiy ish stansiyasi

taklif qilinadi. U alohida qimmat qurilmadan ko‘ra, modulli va bosqichma-bosqich yig‘iladigan to‘plam sifatida rejalashtiriladi. To‘plamning asosiy qismlari: sirpanmaydigan taglik; qog‘ozni mahkamlovchi qisqichlar; turli qalinlikdagi, ushlashga qulay tutqichlar; yirik shaklli rang tanlash kartalari; teksturali namunalar; magnitli yoki velkroli shakl bo‘laklari; imkon bo‘lsa, oddiy raqamli chizish ilovasi o‘rnatilgan planshet.

Stansiyaning o‘ziga xos jihati — bitta ijodiy vazifani bir necha usulda bajarish imkoniyatidir. Masalan, “bog‘ manzarasini yaratish” topshirig‘ida bir o‘quvchi qalam bilan chizadi, boshqasi rangli shakllarni joylashtiradi, yana biri teksturali materiallardan kompozitsiya tuzadi yoki raqamli ekranda shakllarni birlashtiradi. Har bir yo‘l yakunda o‘quvchining o‘z g‘oyasini ifodalashiga xizmat qiladi. Bu usul bolalarni bir-biri bilan qobiliyat bo‘yicha taqqoslash o‘rniga, har birining individual ishtirokini qo‘llab-quvvatlaydi.

4. Mashg‘ulotni tashkil etish bosqichlari

4.1. Ehtiyojni aniqlash. O‘qituvchi o‘quvchining topshiriqni tushunish, rang tanlash, materialni ushlash, ko‘rsatmani kuzatish va yordam so‘rashdagi ehtiyojlarini kuzatadi. Tibbiy tashxisni pedagogik imkoniyatlarning yagona mezoni sifatida qo‘llash tavsiya etilmaydi.

4.2. Topshiriqni moslashtirish. Vazifa qisqa va aniq ko‘rsatmalar bilan beriladi. Zaruratga ko‘ra, namunalar yiriklashtiriladi, ish bosqichlarga ajratiladi, tanlovlar soni kamaytiriladi yoki muqobil material taklif qilinadi.

4.3. Ijodiy bajarish. O‘quvchi material yoki vositani tanlaydi. O‘qituvchi tayyor natijani ko‘rsatib berishdan ko‘ra, savollar, vizual kartalar va bosqichli ko‘rsatmalar orqali mustaqil qaror qabul qilishni rag‘batlantiradi.

4.4. Taqdimot va refleksiya. O‘quvchi ishini og‘zaki, yozma, imo-ishora, piktogramma yoki tanlangan rang va shakllar orqali tushuntirishi mumkin. Baholashda o‘quvchining shaxsiy maqsadi va jarayondagi rivojlanishi e’tiborga olinadi.

4.5. Kuzatuv va takomillashtirish. O‘qituvchi topshiriqni boshlash, mustaqil

tanlov, vazifada qatnashish, yordamga ehtiyoj va ishni yakunlash kabi ko‘rsatkichlarni qayd etadi. Bu qaydlar keyingi mashg‘ulotni moslashtirish uchun ishlatiladi.

5. Baholash mezonlari va amaliy sinov rejasi

Taklif etilgan model samaradorligini tekshirish uchun maktab yoki inklyuziv ta’lim markazida kichik ko‘lamli pilot sinov o‘tkazish mumkin. Sinovdan oldin mas’ul tashkilot roziligi, ota-ona yoki qonuniy vakilning xabardor roziligi, bolalar ma’lumotlari maxfiyligi va xavfsiz materiallardan foydalanish ta’minlanishi kerak. O‘quvchilarning fotosuratlari yoki shaxsiy ma’lumotlari ochiq e’lon qilinmasligi lozim.

Kuzatuv varag‘ida quyidagi mezonlar qo‘llanishi mumkin: (1) vazifani boshlashga kirishishi; (2) material yoki rangni mustaqil tanlashi; (3) ijodiy jarayonda ishtirok etish davomiyligi; (4) topshiriq bosqichlarini bajarishi; (5) o‘z g‘oyasini o‘zi uchun qulay usulda ifodalashi; (6) o‘quvchining o‘z faoliyatidan qoniqishi. Ko‘rsatkichlar sinovdan oldin va keyin bir xil mezonlar asosida qayd etilishi, natijalar esa faqat real kuzatuvga tayangan holda tahlil qilinishi kerak.

Mazkur maqolada pilot sinov natijalari mavjud deb da’vo qilinmaydi. Keyingi tadqiqot bosqichida namuna hajmi, sinov muddati, taqqoslash usuli va ma’lumotlarni tahlil qilish tartibi aniq belgilanib, natijalar alohida ilmiy ishda taqdim etilishi mumkin.

6. Muhokama

“Rang va shakl” stansiyasining amaliy qiymati uning moslashuvchanligi va nisbatan arzon materiallardan yig‘ilishi mumkinligidadir. Modulli yondashuv barcha o‘quvchilarni bitta standart usulga majburlamaydi; aksincha, umumiy ijodiy maqsadga turli yo‘llar bilan erishishga imkon beradi. Raqamli vositalar esa chizish jarayonidagi ayrim to‘siqlarni kamaytirishi mumkin, ammo qurilma mavjudligi o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, texnik yordam va qulay muhit o‘rnini bosa olmaydi.

Cheklovlar ham mavjud. Planshet va maxsus moslamalarning narxi, internetga bog‘liqlik, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi hamda har bir bolaning individual ehtiyoji modelni joriy etishga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli boshlang‘ich bosqichda arzon, internet talab qilmaydigan va oson tozalanadigan materiallardan foydalanish,

keyin esa mavjud resurslarga qarab raqamli vositalarni qo‘shish maqsadga muvofiq.

7. Xulosa

Inklyuziv ta’lim sharoitida tasviriy san’at darslarini takomillashtirish uchun raqamli texnologiyalarni moslashtiriladigan jismoniy materiallar va individual pedagogik yondashuv bilan birlashtirish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi. Taklif etilgan “Rang va shakl” ijodiy ish stansiyasi bir xil topshiriqni turli usulda bajarish imkonini beruvchi konseptual modeldir. Uning samaradorligi amaliy sinov, tizimli kuzatuv va ishonchli ma’lumotlar orqali tekshirilishi lozim. Kelgusidagi tadqiqotlarda modelning qulayligi, xarajati, o‘quvchilarning ijodiy ishtiroki va o‘qituvchilar uchun foydalanish imkoniyati baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York: United Nations, 2006.

2. UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. Paris: UNESCO, 2017.

3. CAST. Universal Design for Learning Guidelines, Version 3.0. Wakefield, MA: CAST, 2024.

4. Meyer, A., Rose, D. H., Gordon, D. Universal Design for Learning: Theory and Practice. Wakefield, MA: CAST Professional Publishing, 2014.

5. World Health Organization, UNICEF. Global Report on Assistive Technology. Geneva: WHO and UNICEF, 2022.

Muallif haqida

Ikromaliyeva Mahfuza Akmaljon qizi — NAMPI magistranti. Tadqiqot yo‘nalishi: inklyuziv ta’lim, tasviriy san’at va muhandislik grafikasi vositalari orqali o‘quvchilarning ijodiy hamda fazoviy tafakkurini rivojlantirish.